

ПІДЗЕМЕЛЛЯ ЖИТОМИРА: МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ

Історія Житомира є дуже містичною й захоплюючою. І це не лише в силу великого віку міста, але й через незвіданість його минулого. Про підземні ходи в старій частині міста, напевно, знає кожен житомирський мешканець, але не кожен наважиться туди зазирнути, адже їх згубний характер відлякує. Правда це чи ні – нікому не відомо.

Та якщо звернутись до історії підземель, то можна знайти не лише легенди, але й достовірні факти полишених тут життів усіх, хто наважився хоч трохи спростувати ці легенди. Вони були складовою частиною замку-фортеці. І коли в XI ст. на Русь почастішали напади татар, київські ченці частину своїх скарбів перевезли і сховали в житомирських печерах. А під час одного з нападів кочівників на місто його мешканці вирішили сховати все найдорожче в підземеллі. Доручили це найповажнішому, який спустився під землю зі скарбами і не повернувся.

Відмітимо, що в підземних ходах є штучні печери, або ніші для зберігання скарбів, існування яких засвідчено археологами. Після того, як міська фортеця на Замковій горі згоріла, підземні ходи втратили свою стратегічну оборонну цінність, а більшість підземель використовувались у різноманітних господарських цілях. Існують цікаві дані про те, що, коли Житомир перебував під владою Речі Посполитої, поляки створили таємну підземну майстерню, в якій вирощувався спеціальний грибок для захисту печер від непрошених гостей. Той, хто потрапляв під землю, мав загинути від отруйного випаровування грибка. Легенда може бути й дійсністю, якщо зважати на те, що під час розкопок гробниці польського короля Казимира із чотирнадцяти вчених, які брали участь у розкопках, дванадцять осіб померли протягом року. Винуватцем їх смерті, як вважають науковці, став грибок, аналог якого відповідає грибку єгипетських пірамід.

Ті, хто досліджував підземелля Житомира, розповідають, що ходи будувалися паралельно до наземних вулиць, й причому в три рівні. Ходи під містом – це в основному господарські побутові споруди, які з'єднували певні приміщення, території. Вони характерні для монастирів, що мали оборонні функції в старі часи. І в Бердичеві, і в Житомирі були запасні виходи, підземні, в певних частинах міста до річки або до схилу. Але унікальність підземних ходів міста полягає в тому, що спочатку вони будувалися як підземні міста. В такому підземному місті було все: церква, широкі підземні вулиці, сховища продуктів і різного начиння. Загалом все, що було необхідно для життя людини.

Існує багато легенд: одна з них свідчить, що в підземних ходах під Житомиром є церква, в якій зберігається славнозвісна бібліотека Ярослава Мудрого. Цю бібліотеку нібито привезли з Києва до того, як столицю Русі спалили татаро-монголи в 1240 році. Спростувати цю легенду, як і довести її, ніхто напевно не може. Біля костелу, а саме: келій єзуїтського монастиря, ходило багато чуток, що там наявні підземні ходи. І тому мало хто вірив, поки не почали будувати колектор в 1988–1989 рр. І, що цікавого виявилось: всі вони були забиті чорним ґрунтом, тобто їх засипали навмисно. На відміну від подільських, вузьких (1,4–1,5 метра завширшки), ці були до 2 метрів та досить високими. Краєзнавці зазначають: під час дослідження цього підземного ходу одна з монахинь розповіла легенду, що на Корбутівці жила заможна пані, і щоб не їздити восени та взимку по багнюці, вона проїжджала під землею. Наприкінці XIX ст. у місті з'являються нові будівлі, освітлення на вулицях, запускають перші трамваї. За словами наукового співробітника Житомирського обласного краєзнавчого музею Олександра Тарабукіна, саме через нову інфраструктуру в центрі утворюється не одне провалля, і всі дізнаються про підземні ходи. Тоді було створено спеціальну комісію, яка протягом декількох років, починаючи з 1982 і по 1985 рік, провела обстеження, і виявилось, що центральна частина міста, аж до Михайлівської вулиці, має такі цікаві переходи. Влада склала кошториси, яким чином це все замурувати та засипати. Звичайно, до цього нічого не дійшло, і ці ходи, як були, так і залишилися до сьогодні. Свідченням цього є провалля, яке утворилось у 2016 році на Великій Бердичівській вулиці.

Як розповідають краєзнавці, сьогодні їм відомо про одне відкрите підземелля, що знаходиться на Подолі, однак потрапити туди неможливо, адже воно знаходиться на приватному секторі.

Ще однією загадкою стала смерть Олександра Кравчука у 33-річному віці. Йдеться про керівника групи спелеологів, що займалися дослідженням житомирських підземель у 90-х роках XX ст. Саме він з допомогою студентів тоді ще місцевого педінституту (нині – Житомирський державний університет імені Івана Франка) провели найбільше дослідження підземних ходів. Все своє життя Олександр Кравчук намагався викликати інтерес у міськвиконкомі до підземель, але так ніхто й не зацікавився даним питанням. І, як не дивно, місцезнаходження отриманих матеріалів залишається невідомим. Декілька років тому будівельні роботи тривали в середмісті Житомира, міняли стару бруківку на нову. Вхід у підземелля комунальники відкопали між вулицями Кафедральною і Рильського.

Під містом може зберегтися розгалужена система підземель. Але куди вони ведуть, ще треба з'ясувати. Деякі вчені припускають, що підземні ходи можуть сягати меж Києва, а деякі з них – легко пропускали кіннотника. Проте це поки що тільки непідтверджена версія. На думку дослідників, ці археологічні розкопки окреслять бачення, яким був давній Житомир, зокрема в часи Київської Русі. Адже згадок в архівах про давнину міста дуже мало. Та в цьому, напевно, і вся його принада. Житомирські підземелля – не виняток: сповнені славної історії та оповиті численними легендами, вони додають родзинку місту та підносять його далеке минуле. Шкода тільки, що через їх невивченість мало хто з житомирців знає про підземні ходи. Адже це могла бути дійсно цікава історична пам'ятка міста. Досліджувати чи сторонитись їх – складне питання, але це спадщина, тож доцільно було б подивитись на це як на туристичні принади Житомира, а не зловісні та забуті руїни.

Легендарна історія житомирських підземель захопила не лише краєзнавців і журналістів, а й місцевих письменників. Відомий науковець професор Петро Білоус нещодавно ознайомив читачів зі своєю версією нашого славного минулого в детективній повісті «Житомирські підземелля: потойбіччя» (2019).